Omatoimikirjastojärjestelmän toteuttamismahdollisuudet

Suomessa omatoimikirjastojärjestelmiä toimittaa kolme yritystä: Lyngsoe Systems, Mikro-Väylä ja Bibliotheca. Parkanon kirjastossa on käynyt tutustumassa edustaja jokaisesta yrityksestä. Tutustumiskäyntien yhteydessä on arvioitu muun muassa omatoimikirjaston käyttöönoton edellyttämiä muutostöitä kiinteistössä.

Yritysten antamat kustannusarviot ovat suuntaa antavia, eivätkä ne sisällä kaikkia mahdollisia taloteknisiä muutostöitä. Olemassa olevaa kameravalvonta- ja äänentoistojärjestelmää on tarkoituksenmukaista hyödyntää mahdollisimman laajasti, minkä vuoksi uusia kamerahankintoja ei ole lähtökohtaisesti sisällytetty omatoimijärjestelmän kustannuksiin. Kameravalvonnan hallinta on perusteltua pitää kaupungin omana toimintana.

Omatoimikirjaston käyttöönotto edellyttää lisäksi muutoksia muun muassa oviin, vesikalusteisiin ja kaapelointeihin. Kirjastosta puuttuu tällä hetkellä esteetön hätäpoistumistie, mikä tulee huomioida jatkosuunnittelussa.

Varsinaisen omatoimijärjestelmän lisäksi kirjastossa on tarve uusia lainausautomaatit niiden käyttöiän päättymisen vuoksi. Nykyiset automaatit ovat Lyngsoe Systemsin toimittamia. Tarkoituksenmukaisena ratkaisuna voidaan pitää sitä, että lainausautomaatit hankitaan samalta toimittajalta kuin omatoimijärjestelmä, jolloin järjestelmien yhteensopivuus voidaan varmistaa mahdollisimman hyvin.

Vaikutukset palveluihin

Omatoimikirjasto mahdollistaisi kirjaston käytön nykyistä laajemmin ilman henkilökunnan läsnäoloa. Esimerkiksi asiakkaiden pääsy kirjastoon voitaisiin järjestää jo klo 7 alkaen, minkä jälkeen kirjasto toimisi normaalisti asiakaspalveluaikoina esimerkiksi klo 11–18. Tämän jälkeen omatoimipalvelu voisi jatkua esimerkiksi klo 21 saakka. Omatoimiaukioloajat ovat kirjaston itse määriteltävissä, ja palvelu voidaan tarvittaessa poistaa tilapäisesti käytöstä esimerkiksi häiriökäyttäytymisen vuoksi. Omatoimipalvelua voidaan hyödyntää myös henkilöstövajetilanteissa.

Omatoimiaikana asiakkaat tunnistautuvat kirjastokortilla ja voivat muun muassa noutaa varauksia, lainata, uusia ja palauttaa aineistoa. Lehtisalin käyttö olisi mahdollista, mutta lehtien saatavuuden käytännön järjestelyt edellyttävät jatkoselvitystä. Tietokoneiden käyttö voisi olla rajatusti mahdollista.

Alustavan suunnitelman mukaan omatoimiaikana suljettuina olisivat elämystila, kotiseutukokoelma, avovarasto, tietokonehuone, kopiokone sekä tutkijanhuone.

Omatoimikirjasto ei sellaisenaan vähennä henkilöstön työmäärää. Joissakin tapauksissa se voi tuoda uusia työtehtäviä ja lisätä työn määrää esimerkiksi kävijämäärien kasvaessa. Myös häiriökäyttäytymisen ja ilkivallan riski on huomioitava, mikä voi vaikuttaa vartiointi- tai

valvontakustannuksiin. Toisaalta omatoimikirjasto lisää asiakkaiden mahdollisuuksia käyttää kirjaston palveluita ja tarjoaa joustavuutta henkilöstöresurssien käyttöön.

Kustannusarvio

Omatoimijärjestelmien vertailu on haastavaa, koska eri toimittajien tarjoamat ratkaisut ja palvelukokonaisuudet poikkeavat toisistaan.

Välttämättöminä hankintoina voidaan pitää:

- omatoimikirjaston sisäänkirjautumisyksikköä
- hallintayksikköä ohjelmistoineen
- järjestelmän asennusta
- käyttöönottokoulutusta.

Lisäominaisuuksina voidaan tarjota muun muassa:

- mahdollisuutta kirjautua omatoimikirjastoon palveluajan päättymisen jälkeen myös kirjaston sisäpuolelta
- asiakaslaskuria
- sisäänkirjautumisen yhteydessä kuvan tallentavaa kameraa
- esteettömyyttä ja käytettävyyttä parantavia ratkaisuja, kuten kyynär- ja henkilökuntakytkimiä.

Omatoimikirjastotekniikan kustannukset ovat alustavien arvioiden perusteella noin 10 000 euroa. Kiinteistöön kohdistuvien muutostöiden kustannukset voivat olla samaa suuruusluokkaa. Vertailun vuoksi Hämeenkyrön kirjaston omatoimikirjastohanke on maksanut noin 35 000 euroa.

Parkanon kirjastossa omatoimikirjaston käyttöönoton yhteydessä tulisi lisäksi hankkia kaksi uutta lainausautomaattia. Lainausautomaatin hankintahinta on alustavien arvioiden mukaan noin 3 500–5 000 euroa kappaleelta.

Etenemistapa ja hankinnan valmistelu

Alustavan kustannusarvion perusteella omatoimikirjastohankinnan kokonaisarvo jäisi todennäköisesti alle hankintalain mukaisen tavara- ja palveluhankintojen kansallisen kynnysarvon (60 000 euroa, alv 0 %). Tällöin kyse olisi Parkanon kaupungin hankintaohjeen mukaisesta pienhankinnasta. Kaupungin hankintaohjeen mukaan tällaisissa hankinnoissa

kirjalliset tarjoukset tulee pyytää vähintään kolmelta soveltuvalta toimittajalta, ja hankinnassa tulee noudattaa tasapuolisuuden, avoimuuden ja syrjimättömyyden periaatteita.

Käytännössä tarkoituksenmukaisin etenemistapa olisi laatia ensin tarkempi määrittely hankinnan sisällöstä, tarvittavista ominaisuuksista sekä kiinteistöön kohdistuvista muutostöistä. Tämän jälkeen tarjouspyyntö voidaan toimittaa omatoimikirjastojärjestelmiä tarjoaville toimittajille (Lyngsoe Systems, Mikro-Väylä ja Bibliotheca), jolloin saadaan vertailukelpoiset tarjoukset sekä järjestelmästä että mahdollisesti siihen liittyvistä lisäominaisuuksista.

Tarjouspyynnössä tulisi erityisesti määritellä:

- omatoimijärjestelmältä vaadittavat ominaisuudet
- mahdollinen kahden uuden lainausautomaatin hankinta
- järjestelmien yhteensopivuus nykyisen kirjastojärjestelmän kanssa
- koulutus-, ylläpito- ja tukipalvelut
- mahdolliset esteettömyyteen liittyvät ratkaisut
- käyttöönoton edellyttämät muutostyöt siltä osin kuin ne voidaan sisällyttää samaan hankintaan.

Saatujen tarjousten perusteella voidaan laatia lopullinen kustannusarvio ja tuoda hankinta päätöksentekoon. Mikäli hankinnan laajuus tai kustannukset tarkentuvat siten, että ennakoitu kokonaisarvo ylittää kansallisen kynnysarvon, tulee hankinta kilpailuttaa hankintalain mukaisesti.

Hankkeen kokonaiskustannuksia arvioitaessa on syytä varautua myös ulkopuolisen asiantuntija- tai projektinhallintapalvelun hankintaan. Omatoimikirjaston käyttöönotto edellyttää useiden toimijoiden työn yhteensovittamista sekä taloteknisten, turvallisuuteen liittyvien ja toiminnallisten ratkaisujen suunnittelua. Ulkopuolisen asiantuntijan käyttö voisi vähentää riskiä siitä, että hankinnan eri osa-alueita jää huomioimatta tai että myöhemmin joudutaan tekemään ennakoimattomia lisäinvestointeja.

Yhteenveto alustavista kustannuksista

Kustannuserä	**Arvio (€)**
Omatoimikirjastojärjestelmä (sisäänkirjautumisyksikkö, hallintajärjestelmä, ohjelmistot, asennus ja käyttöönotto)	n. 10 000

Kiinteistöön kohdistuvat muutostyöt (ovet, kaapeloinnit, vesikalusteet ym.)	n. 10 000
Lainausautomaatti 1	n. 3 500–5 000
Lainausautomaatti 2	n. 3 500–5 000
Projektinhallinta ja käyttöönottovaraus	n. 3 000–5 000
Yhteensä	**n. 30 000–35 000**

Huomioitavaa:

- Arviot ovat alustavia ja perustuvat toimittajien suuntaa-antaviin kustannusarvioihin.
- Taulukko ei sisällä mahdollisia lisäominaisuuksia, kuten asiakaslaskuria, sisäänkirjautumisen yhteydessä kuvaavaa kameraa tai esteettömyyttä parantavia lisälaitteita.
- Arvio ei myöskään sisällä mahdollisia esteettömän hätäpoistumistien toteuttamiskustannuksia eikä muita mahdollisia rakennusteknisiä lisätöitä, joiden tarve tarkentuu jatkosuunnittelun yhteydessä.
- Vertailukohtana Hämeenkyrön kirjaston omatoimikirjastohankkeen kokonaiskustannus on ollut noin 35 000 euroa.

Taulukon jälkeen voisi vielä todeta:

Alustavien arvioiden perusteella Parkanon kirjaston omatoimikirjaston käyttöönoton kokonaiskustannus olisi noin 30 000-35 000 euroa ilman mahdollisia lisävarusteita ja lisärakentamistarpeita. Lopullinen kustannustaso tarkentuu hankinnan valmistelun, tila- ja taloteknisten selvitysten sekä tarjouspyyntöjen perusteella.